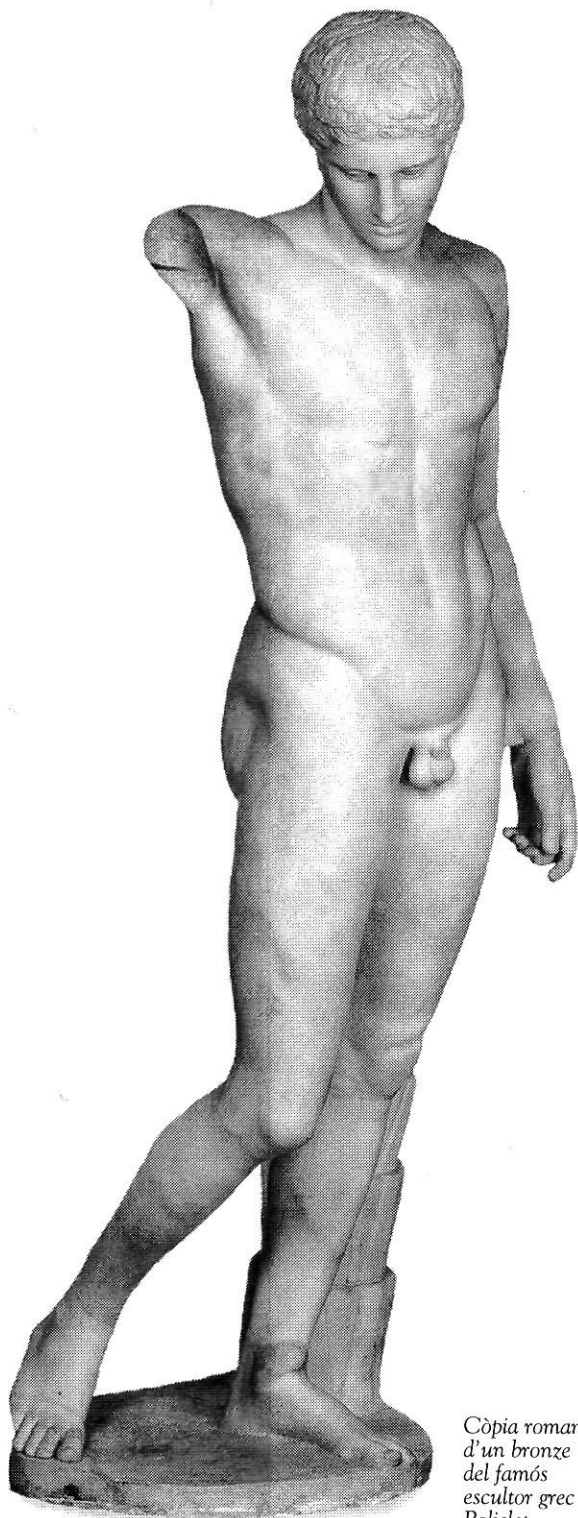
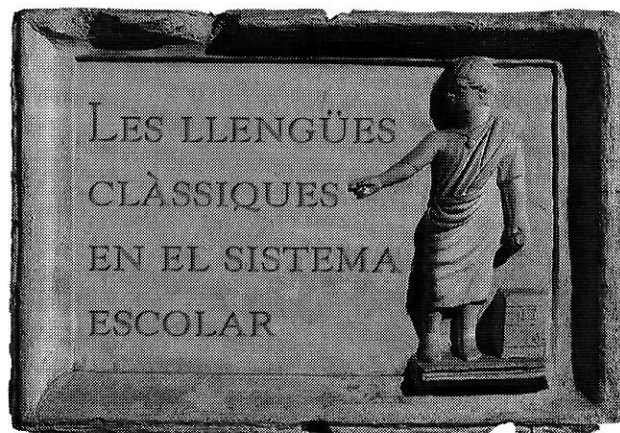

Còpia romana
d'un bronze
del famós
escultor grec
Policlet.

Dolors Condom i Gratacòs

Des de Grècia i des de la Roma antiga, des d'Homer o des de Virgili, fins als nostres dies hi ha en el món occidental una línia de successió cultural que, per una banda, la història ens acredita prou bé, i per l'altra, la presència del llatí i el grec en el nostre sistema educatiu en podria ésser un bon testimoniatge.

Els textos greco-llatins han estat, en efecte, des de sempre, vehicle de continuïtat d'una cultura, que és la nostra; no hem pogut, ni podem, prescindir de les nostres arrels idiomàtiques i de tot el que ha estat la base i el fonament de la civilització europea.

Si analitzem els plans d'estudis que s'han elaborat des que a començaments del segle passat es parlà per primera vegada de *Segunda Enseñanza*, veurem que la llengua llatina és inclosa en tots, —no sempre, malauradament, amb la mateixa bona disposició— i en molts, també, la llengua grega. Les raons d'aquesta presència han estat diverses i, malgrat que el llatí era en alguns plans matèria d'estudi, perquè era l'instrument d'expressió escolar i era la llengua dels textos filosòfics i científics, en general, el que sovint ha prevalgut és el record del passat gloriós de Grècia i de Roma i els orígens de la nostra cultura i de la nostra llengua.(1)

En el present treball ens proposem, sobretot, donar una visió, gairebé sinòptica, de la història de les llengües clàssiques en el cicle de l'ensenyament secundari, que anomenem batxillerat. Serà una exposició més aviat informativa i és per això que hom no hi trobarà, llevat, potser, d'algun cas, un estudi crític subsegüent sobre aspectes com la metodologia, el contingut dels programes o el grau dels coneixements que es podien haver adquirit.

Llatí i grec: camins paral·lels

El llatí va ésser durant molts segles la llengua universal, la llengua comuna i el llaç d'unió entre les províncies que formaven el vast imperi romà. Del llatí sorgiren les llengües romàniques, i malgrat el predomini creixent d'aquestes, durant molt de temps va ésser la llengua de la cultura i un dels components bàsics de l'educació en els països d'Europa occidental. Així, es va mantenir a l'església, a les escoles, a les cancelleries, a les universitats i fins al segle XVIII va continuar essent la llengua emprada en els documents i en les obres filosòfiques i científiques. Caldria afegir, a més, el conreu del llatí en obres literàries, amb exemples abundants des de l'edat mitjana i el renaixement i també amb algunes mostres, ja més escadusseres, fins al segle XIX. En aquest respecte no em puc estar de citar aquí les notícies molt interessants que ens proporciona la professora Mariàngela Vilallonga en el seu llibre *La literatura llatina a Catalunya al s. XV*(2) o l'estudi del professor Narcís Figueres a propòsit del catedràtic de llatí de l'Institut de Girona, Ramon Balart i Granada, que en ple segle XIX va cantar el 1096 hexàmetres llatins l'episodi famós del setge de Girona durant la Guerra del Francès(3). Les referències podrien, evidentment, multiplicar-se i, fins i tot, podríem afegir que la producció en llatí fins als nostres dies no s'ha interromput i se'ns fa present en traduccions, en imitacions i àdhuc en obres de creació.(4)

Tot i això, cal dir que la importància pràctica del llatí s'havia anat afeblint ja en el segle XVII amb el desenvolupament i amb el domini creixent de les llengües vulgars i de llur literatura; va anar perdent, com és natural, la seva prevalença en la cultura d'occident, però restà estretament unit al sistema escolar(5) i és així que a començaments del segle XIX es considerà una matèria més en els plans d'estudis i el seu ensenyament estarà condicionat per les exigències dels interessos polítics, socials i culturals del moment. El llatí, doncs, continua essent llengua d'estudi en el currículum escolar –malauradament, amb un futur incert– i és evident que les literatures modernes fan ús sovint de frases i expressions autènticament llatines i les ciències i les tècniques hi recorren per a la formació de llur lèxic.

«Nosaltres –diu G. Highet– aprenem llatí d'algué que el va aprendre d'un altre... l'avantpassat del qual en l'educació fou un romà».(6)

El grec segueix, com a matèria d'estudi, un camí paral·lel al del llatí, per bé que la seva història, al llarg del temps, ha estat diferent.

Grècia, amb la seva expansió colonitzadora, iniciada al voltant del segle VIII a.C., va fer que la seva llengua fos la llengua amb la qual s'entenien tots els pobles de la Mediterrània i, especialment, en els segles III-II a.C., en què l'hel·lenisme va deixar sentir més fortament la seva influència, el fet de conèixer la llengua grega es va convertir en una necessitat per a molts romans.

Roma va ésser una fidel continuadora de les formes culturals gregues, sense que això estigués en contradicció amb les seves aportacions originals. El punt de partença de la nostra civilització cal cercar-lo, de fet, en l'hel·lenisme, però la transmissió d'aquest fou obra de Roma. Recordem

Empúries i els cinc segles de permanència colonitzadora dels grecs a casa nostra i els hel·lenismes de la nostra llengua, introduïts, en la seva major part, ja llatinitzats.

El coneixement del grec a l'edat mitjana fou molt escàs i així ho significava aquell axioma del *Graecum est, non legitur*, amb què el copista medieval justificava la interrupció de la seva tasca, quan es trobava davant d'una paraula o d'una frase gregues. Diversos fets, però, acceleren la seva difusió a Occident: l'arribada a Itàlia, a partir del s. XIV, de manuscrits grecs, portats per italians en llurs anades a Bizanci, l'emigració de gran nombre d'erudits produïda per la conquesta de Constantinopla pels turcs l'any 1453, la invenció de la impremta que facilità la divulgació de llibres i de traduccions i, molt especialment, el redescobriments dels textos grecs en el Renaixement. L'estudi del grec cobrà llavors nova força i fou cultivat de forma ininterrompuda des del mateix segle XVI, i no com un simple estudi d'erudició.

Plans d'estudis (1789-1857)

En el sistema escolar d'Espanya s'han prodigat els plans d'estudis i a través d'aquests hom pot adonar-se bé dels corrents ideològics i dels canvis en la concepció de la realitat educativa.(7)

Pel que fa al batxillerat, pensem en les reformes iniciades per l'intel·lectual il·lustrat Pablo Olavide l'any 1769 o en el Pla Caballero del 1807; ens adonarem que llur finalitat era transformar l'ensenyança immediatament preparatòria per a la Universitat en més científica i en menys literària, tot cercant un saber que permetés el progrés tècnic i facilités el desenvolupament econòmic del país. El Pla Caballero va durar fins l'any 1824, amb una certa inestabilitat, tanmateix, entre els anys 1818 i 1820, de conservadurisme pedagògic a mercè del conservadorisme polític del moment, i la reacció del trienni progressista de 1820-1823, que donà pas al Pla Calomarde de 1824, continuador de la política educativa il·lustrada de Carles III, que tractava de formar una minoria preparada tècnicament i que considerava l'educació com un instrument per formar el ciutadà de la nova societat. Amb tot, les llengües clàssiques, sobretot el llatí, mantingueren llurs privilegis, per bé que els compartien amb altres estudis, com la Retòrica i Poètica, i l'aprenentatge es feia, sovint, a través dels textos de Filosofia, escrits en un llatí que no tenia res a veure amb el llatí dels textos clàssics.

El duc de Rivas en el seu breu ministeri va promulgar un pla docent que, publicat el 4 d'agost de 1836 fou suspès el dia 4 del mes següent, amb el pretext que, segons la Constitució, els assumptes d'Instrucció Pública corresponien a les Corts. L'arranjament provisional, que se'n va fer, restablí, en certa manera, l'esperit del Pla del 1821, que reflectia la posició del trienni progressista, tot definint l'ensenyament secundari com un complement de l'educació general de les classes acomodades. Comprenia dos cicles, *Elemental* i *Superior*, amb *Gramàtica castellana i Llatina* en els dos cicles i *grec* en el cicle superior i, com assignatures afins, *àrab* i *hebreu*.

El Pla de 1836, com els anteriors, no deixà de tenir caràcter de provisionalitat i era, de fet, un pla parcial.

La gran empena la donà el ministre de la Governació, Pedro José Pidal, amb el famós Pla Pidal de 1845, que posà ordre en l'embolic legislatiu en què es trobava, especialment, l'ensenyament secundari i superior. Li seguiren algunes reformes i es va veure recollit en la Llei Moyano de 1857.

El Pla Pidal establia un ensenyament secundari *Elemental* de 5 cursos i 2 cursos d'*Ampliació*, amb la divisió de Ciències i Lletres. En els estudis elementals hi havia *Llengua castellana i llatina* en els cinc cursos i *Perfecció de la llengua llatina* en els dos cursos d'*Ampliació*, juntament amb *llengua grega* per a Lletres; a més, en l'*Elemental* hi havia, com a assignatura adjacent, *Mitologia*. Els dos primers anys eren dedicats quasi exclusivament al Llatí (dues lliçons diàries: dues hores al matí i una hora i mitja a la tarda). A 3r s'establia una hora diària de perfeccionament; a 4t el curs de Retòrica ho era també de llatí i el 5è es dedicava a traducció. En els estudis d'*Ampliació* s'ensenyava *Literatura llatina* i aquesta ensenyança havia d'ésser extensa, profunda i metòdica, per tal de formar *excelentes latinos*.⁽⁸⁾ En el preàmbul del Pla de 1845 es fa referència a la reacció de plans anteriors en el sentit de pretendre convertir els nens en físics i matemàtics, en detriment dels estudis clàssics, de l'abandó dels quals en surt perjudicada la literatura; afegeix que no s'ha d'interrompre l'estudi del llatí, que ha d'acompanyar el de la llengua castellana, i s'han de tenir en compte els llibres de l'Antiguitat, plens d'exemples de virtut, d'heroïcitat, de patriotisme i de coneixements útils a la joventut.

El Pla Pidal coincideix amb la llei que estableix els centres estatals amb el nom d'instituts i que hauran d'ésser els únics amb dret a expedir el títol oficial d'ensenyament mitjà o secundari; d'aleshores daten els que durant molts anys foren els únics instituts de la nostra província, el de Girona i el de Figueres.

Vull recordar aquí els professors de Llengua llatina i castellana dels inicis del que s'anomenà «Instituto Provincial de Segunda Enseñanza», instal·lat al carrer de la Força de la nostra ciutat: Josep Pelegrí i Lladó i Miquel Vila i Clarà, ambdós amb el nomenament d'*interí* l'any 1845 i *catedràtics numeraris* els anys 1846 i 1851, respectivament.⁽⁹⁾ El primer cessà per jubilació el 23 de setembre de 1850 i el succeí Josep Ruiz Ruiz, que morí el 1854. El segon va morir el 18 de novembre de 1858 i el seu successor sembla que fou Josep Deura i Surroca.

En realitat el nou sistema proposat per Pidal no començà a regir fins l'any 1849 i amb anterioritat es van fer arranjaments transitoris, bastant favorables tots a la llengua llatina, per a la qual es demanava un bon ensenyament, per conèixer el que som i per comprendre quelcom més que el text llatí d'algunes assignatures.

El Pla reconeixia l'interès i la utilitat de la llengua grega, però per dificultats horàries i, més encara, per manca de professorat competent, no era possible la seva inclusió.

En el pla de 1852 s'intensificà l'estudi del llatí i es donava com a raó principal el fet que les obres científiques i literàries més estimades en totes les facultats eren escrites en llatí; s'ordenava traduir Fedre, Ciceró, Nepot, Cèsar, Ovidi, Sal·lusti, Livi, Virgili, Tàcit i Horaci. Els estudis comprenien sis cursos, distribuïts en dos cicles, amb les

matèries de *Llatinitat i Humanitats, Estudis elementals de Filosofia i Gramàtica* en el primer cicle i *Estudis dels autors clàssics llatins i castellans* en el segon, i, a més, amb el complement de *Mitologia, Ritus romans i Elements de Retòrica i Poètica*.

Per la famosa Llei Moyano del 1857, que establia l'obligatorietat de l'ensenyament primari, s'assenyalà per als estudis secundaris la duració de 6 cursos, dividits en dos períodes de tres cursos cadascun; en el primer hi havia dos cursos de *Llatí i castellà* i un curs de *llatí i lectura del grec*; en el segon període, un curs de *llatí i grec* i, com a matèria afí, *Retòrica i poètica*.

En els estudis universitaris arran de la Llei Moyano les llengües clàssiques a les facultats de Filosofia i Lletres estaven representades per dues assignatures de tres hores setmanals cadascuna: *Literatura clàssica grega i llatina* i *Estudis crítics sobre prosistes grecs*; en el període de llicenciatura (dos anys) hi havia una sola assignatura clàssica: *Estudis crítics sobre poetes grecs*. Aquest programa, que no es pot dir que fos massa esplendorós, es va mantenir, sembla, fins a l'any 1895, en què pel decret del 30 d'agost s'ordenà a les facultats de Lletres un curs de classe diària de *Llengua grega*, un curs de classe diària de *Literatura grega* i un curs també de *Llengua i literatura llatines*.⁽¹⁰⁾

L'any 1858 en l'ensenyament secundari s'estructurà un quadre únic d'assignatures en cinc cursos, capaç, segons es deia, de formar les diverses tendències —científica, culta i industrial— dins d'una societat pensada unitàriament. Llatí i grec més d'una hora diària al llarg dels cinc cursos.

El darrer pla promulgat sota la monarquia és el de l'any 1866, en el qual per primera vegada es donen amb certa amplitud orientacions metodològiques aplicables a l'ensenyament del llatí. Comprenia 6 cursos, dividits en un primer període denominat *Llatinitat i humanitats*, amb dos anys de *Gramàtica castellana i llatina* i un segon període, sense cap denominació expressa, en què hi havia un curs de *Perfecció de llatí i Principis generals de literatura*.

El ministre Orovio hi fa grans elogis del llatí, però, quant al grec diu que no s'hi ha inclòs, perquè l'experiència demostra que és gairebé nul el seu estudi i que, en tot cas, es reservi per a la facultat.

Del 1868 al 1874

La situació política creada per la Revolució de 1868 marca un període de sis anys —el sexenni revolucionari (1868-1874)— que representa un parèntesi important en la legislació educativa, que pren per base els ideals educatius del krausisme, que proclamava una revolució intel·lectual, amb la defensa de la total llibertat d'ensenyança, que hauria de donar lloc poc temps després a la creació de la *Institución libre de Enseñanza*.

Durant el sexenni s'aprovaren dos plans nous: un el 25 d'octubre de 1868 i l'altre el 3 de juny de 1873. En ambdós s'estableix un batxillerat únic amb dues modalitats: *amb llatí i sense llatí*. Per a la primera modalitat només s'assenyalen dos cursos de *Gramàtica llatina i castellana*.

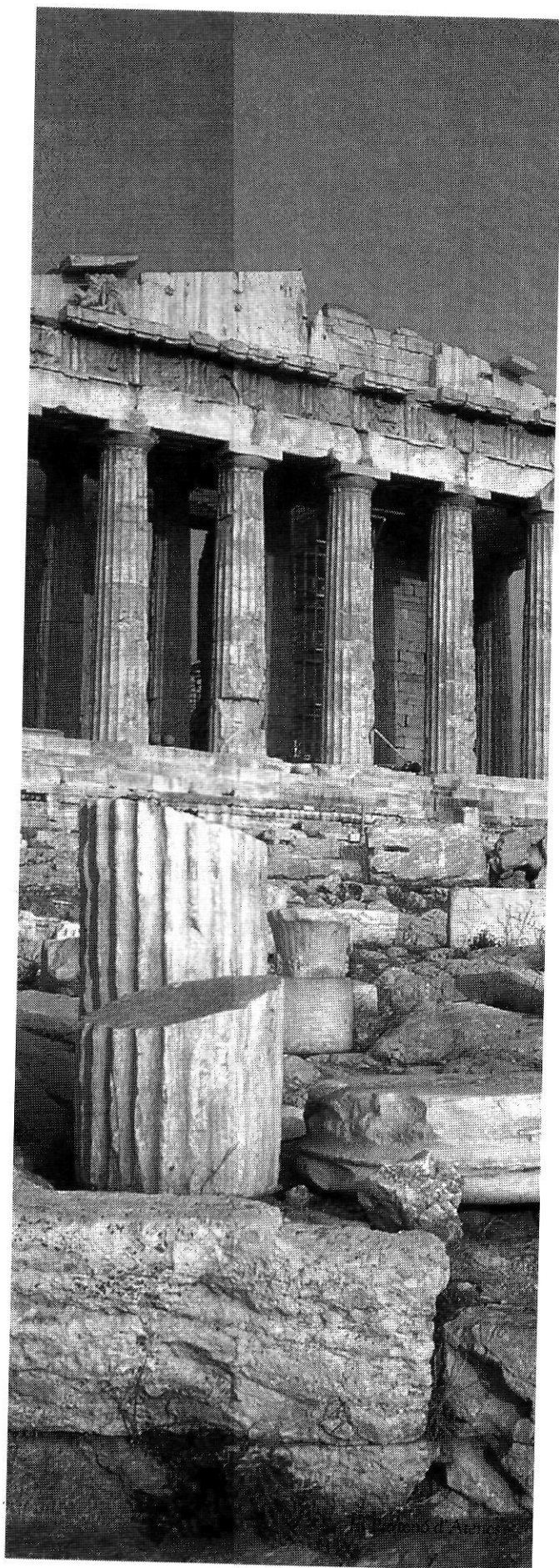
En l'establiment d'aquests plans del sexenni revolucionari es fa una crítica molt dura del pla anterior, en el sentit que s'havia tornat al que hom anomenava imprò-

Manuel Fuentes i Geli,
catedràtic de grec i llatí,
amb altres professors
de llengües clàssiques.

piament estudis menors de Llatinitat, amb un retrocés de dos segles, amb l'intent només de preparar els joves per estudiar Teologia o comprendre algun autor escolàstic, amb la pretensió de crear simplement retòrics inútils, llatins rutinaris i argumentadors estèrils. Amb aquestes i altres al·legacions es defensava que l'ensenyament públic donés satisfacció a les necessitats de la vida moderna i no formés solament llatins retòrics, sinó ciutadans il·lustrats. En el Pla de 1873 s'afegia que el nou sistema exclòia aquell caràcter eminentment clàssic que la segona ensenyança havia tingut aleshores, malgrat haver estat distingida amb el títol significatiu d'Humanitats.

És evident que amb l'aplicació de les noves normes, els professors, els alumnes i la vida acadèmica, en general, es veieren molt afectats i en molts centres d'ensenyament es produïren notables trastorns. Així ho reflecteix, per exemple, a Girona el catedràtic de llatí i grec Sebastià Obradors i Font, especialment en la Memòria del curs 1871-1872, en què es queixa dels mals resultats de la llibertat d'ensenyança i de la descentralització, tot lamentant la reducció de l'estudi del llatí i la supressió del grec.⁽¹¹⁾

El llatí i el grec durant la Restauració (1874-1931)

En el llarg període de la Restauració (1874-1931), cal prestar atenció a la pugna que al principi va sorgir entre la concepció del partit liberal, que defensava l'esperit del 1868, i la del partit conservador, que n'era un adversari manifest. Això es faria palès en els canvis sovintejats de plans entre el 1874 i el 1903, en què se succeïren vint-i-quatre ministres responsables de l'educació i que promulgaren set plans d'estudis diferents, en els quals, sobretot en l'ensenyança secundària, els punts principals de desacord eren la llibertat d'ensenyança (dualitat privada-estatal), ensenyança religiosa (obligatòria-voluntària) i el caràcter predominant dels continguts (humanístics o tècnics).

L'any 1880, el conservador Lasala va dividir el batxillerat en dues etapes: *Estudis generals* i *Estudis d'Ampliació*, amb dos cursos de llatí i castellà en els primers, que podien tenir un complement en el curs de *Retòrica i Poètica*.

Una reforma d'aquest pla és la que es va establir ara fa cent anys, el 1894, i en fou l'artífex Alejandro Groizard, sota el ministeri de Sagasta, amb un triomf altra vegada del krausisme, conduït pel partit liberal. Els *Estudis generals* duraven quatre anys i en seguien dos de *preparatoris*. Les llengües clàssiques hi ocuparen un bon lloc: tres cursos de llatí i castellà en la primera etapa i *Ampliació de llatí* en la segona, en què hi havia també *Elements lexicogràfics de llengua grega*. El pla cercava la instrucció integral i la renovació i progrés, però sense oblidar l'element clàssic i l'herència del passat.

La denominació *Elements lexicogràfics*, amb què es prescriu el grec, després del 1894 ja no s'utilitzarà; era una denominació prou significativa, ja que el seu objectiu era ampliar les qüestions lèxiques hispanes i llatines i poder emprar ben conscientment la tecnologia de les ciències i de les arts.

Al liberal Gamazo es deu el pla de 1898, que durà vuit mesos; en un batxillerat únic de sis cursos, el llatí figura en tres.

El conservador Lluís Pidal, del cercle del cardenal Zeferrino González, va publicar el 26 de maig de 1899 un nou pla de 7 anys, en el qual es proposava tornar al sistema consagrat per la tradició i garantit per l'experiència de tots els països i fonamentat en els principis indiscutibles de la Pedagogia. El llatí, juntament amb la llengua castellana, hi era establert fins al sisè curs. No obstant, ben aviat va experimentar una notable davallada i de sis cursos es reduí a dos en el pla de 20 de juliol de 1900, obra del conservador García Alix, que considerà que la idea d'augmentar els coneixements clàssics no tenia aplicació en gran nombre de joves. Aquest pla es consolidà l'any següent amb el liberal Romanones; prescindint de la ideologia política, aleshores s'intentà d'harmonitzar el caràcter clàssic i el realista, i aquesta síntesi harmònica durarà fins a l'any 1926, llevat de lleugeres variacions o adaptacions. A partir de 1901 el llatí és independent del castellà; la unió secular d'ambdues llengües es qualificà d'*absurdo pedagógico*.

Després de vint-i-cinc anys fa la seva aparició el Pla Callejo, el 25 d'agost de 1926, amb intent de cercar el que millor convingués a la societat espanyola d'aquells moments. El sistema tractava d'ésser equilibrat: un *Batxillerat elemental* de tres cursos, que concloïa amb una *Revàlida* i

un *Batxillerat universitari*, amb un curs comú i dos de divisió en Ciències i en Lletres, amb una altra Revàlida. El llatí era estudiat en l'any comú del batxillerat universitari i en el primer de la secció de Lletres. En el segon any d'aquesta secció l'assignatura era *Literatura llatina*.

Dos anys després, la Dictadura de Primo de Rivera va deixar sentir la seva veu, imposant per RO de 29 de setembre de 1928 el text únic per a cada assignatura, cosa que condicionava la llibertat de càtedra.

La II República

Si el Sexenni Revolucionari va ésser, com hem indicat més amunt, un parèntesi important en la història educativa, l'adveniment de la II República va assenyalar també un moment crucial en la nostra història en diversos ordres i, evidentment també, en el camp educatiu.

No podem deixar de banda, baldament sigui de passada, la creació a Barcelona de l'*Institut-Escola de Segon Ensenyament*, que seguia en molts aspectes l'organització i facultats de l'*Instituto Escuela* de Madrid, creat el 1918. La seva línia pedagògica fou renovadora, tot tractant d'assolir la formació dels alumnes davant la tradició informativa anterior. El Reglament (26 d'octubre de 1931) establí uns estudis de sis anys, amb possibilitat, si calia, de cursos complementaris. Entre les disciplines les llengües clàssiques hi tenien un bon lloc i el seu ensenyament, segons consta en les normes del Pla d'estudis havia d'anar encaminat a donar a l'alumna una més segura consciència del propi idioma i el coneixement de la tradició humanística. Ens honora que un gironí, l'insigne llatísta Eduard Valentí i Fiol en fos professor ajudant i que en fos director el professor Josep Estalella i Graells, que durant molt de temps fou catedràtic de Física i Química del nostre Institut.

Cal posar en relleu, per altra banda, que en el 1931 es va autoritzar a les facultats de Lletres de les Universitats de Madrid i de Barcelona la creació de l'especialitat de Filologia Clàssica. Fou un pas important i un anunci de temps millors per a les llengües clàssiques en l'ensenyament i en la investigació. (12)

Una aportació important de la II República al Batxillerat és el Pla Villalobos de 1934. Evidència en diversos aspectes la influència de la *Institución Libre de Enseñanza*; era un batxillerat de set cursos, dividits en dos cicles i el segon cicle en dos graus. Hi havia quatre cursos de llatí i en alguns instituts hi havia grec per als alumnes de 6è i 7è. La idea del Pla, pel que fa als estudis clàssics, era, a grans trets, acceptar les nostres tradicions, les arrels idiomàtiques i el tresor de la cultura clàssica. El Pla no es va poder consolidar a causa de la guerra.

Del 1938 a la promulgació del BUP

El Pla d'Estudis en què la llengua llatina i grega han gaudit de la major amplitud horària i de continguts és el de 1938. Establí un batxillerat de set cursos i una prova final que es feia a la Universitat i que es coneixia amb el nom d'*Examen d'Estat*. El llatí figurava en tots els cursos; quant al grec, dels quatre cursos que en principi eren prescrits, se'n donaren tres.

Els objectius generals del pla eren la formació d'una personalitat completa i la valoració de la cultura clàssica i humanística, sense oblidar, però, els estudis científics eminentment formatius.

La disposició favorable envers les llengües clàssiques –com en el Pla de 1934– responia al gran moviment internacional de la Filologia clàssica i de l'Humanisme; ens va arribar amb un cert retard, però amb empena. Recordem que a Catalunya, de fet, l'actitud favorable envers els estudis clàssics té un clar exponent a partir de 1923 amb les publicacions de la Fundació Bernat Metge i ja anteriorment amb aquell renaixement hel·lènic, que ens evoca molt bé el Dr. Lluís Segalà en el seu discurs d'obertura de curs a la Universitat de Barcelona l'any 1916.

Cal remarcar que en el Pla de 1938 va ésser una novetat la presència del grec, que, en realitat, s'havia interromput en el batxillerat des de 1894. Aquesta presència, segons es fa constar, la justificaven sobretot el seu valor cultural i formatiu, la seva contribució a la terminologia científica, l'ésser llengua del Nou Testament i també el pes de la tradició pedagògica dels segles imperials...

Sota el ministeri de Joaquín Ruiz-Jiménez sorgí el Pla del 1953, que amb lleugers canvis el 1957 i 1967, ha subsistit fins a la implantació del BUP.

El batxillerat comprenia 6 cursos; els 4 primers formaven el *Batxillerat Elemental* i els altres 2 el *Superior*. Seguia el *Pre-universitari*. Hi havia, per altra banda, les *Revàlides de Grau Elemental i Superior*.

El Pla fou molt favorable per a les llengües clàssiques, ja que en el Batxillerat Elemental hi havia tres cursos de llatí i en el Superior, dividit en Ciències i Lletres, hi havia dos cursos en aquesta segona divisió; en el Pre-universitari de Lletres era també obligatori. El grec era en el Batxillerat Superior i en el Pre-universitari de Lletres.

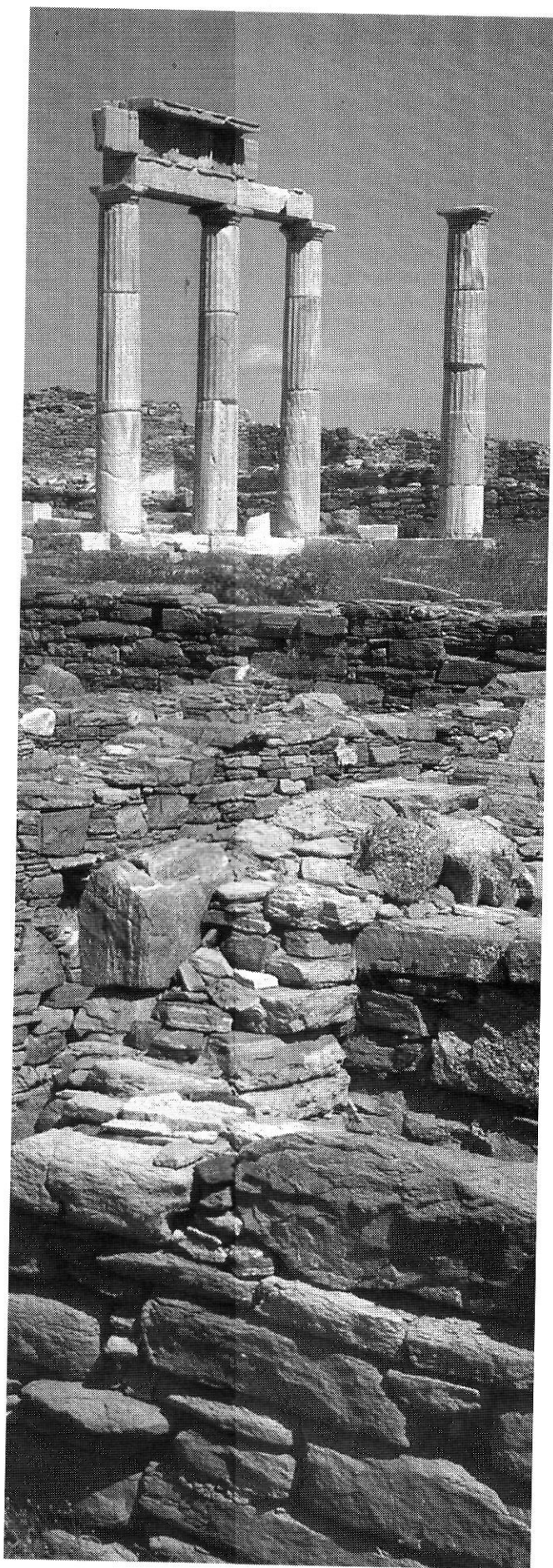
Essent ministre d'Educació Jesús Rubio García-Mina s'introduïren alguns canvis en el Pla anterior i entre aquests hi hagué una reducció d'assignatures; el llatí es veié afectat amb un curs menys en el Batxillerat Elemental, però en certa manera aquesta reducció era compensada amb un augment d'hores, sobretot en el primer curs obligatori.

La implantació de Pla va ésser progressiva i fins al curs 1960-61 no es consolidà.

Deu anys més tard Lora Tamayo estableix el *Batxillerat Elemental Unificat*. Els alumnes amb el Certificat d'Ensenyament Primari podien accedir al 3r curs mitjançant uns exàmens. Es redueixen les hores de llatí en el primer curs obligatori i es fa constar un canvi d'orientació en el sentit de tendir a proporcionar un millor coneixement de la pròpia llengua i ambientar l'alumne en els aspectes culturals i històrics de Roma.

Amb la Llei General d'Educació de Villar Palasí es va establir el 1970 el *Batxillerat Unificat Polivalent* (BUP) i el *Curs d'Orientació Universitària* (COU). L'etapa de transició i d'adaptació fou llarga i la implantació completa del BUP cal situar-la el curs 1977-1978.

En els tres cursos d'aquest nou batxillerat –ara ja vell!– les llengües clàssiques hi tenen una representació molt exigua, atès que el llatí només és obligatori un curs (el segon) i optatiu a 3r i COU; el grec només hi té entrada, com a matèria optativa, en aquests dos últims cursos.

No és estrany que d'un temps ençà ens arribin a través dels mitjans de comunicació manifestacions d'inquietud per la manca de formació humanística que pateix la nostra societat i se sentin veus que, davant de la poca atenció que les autoritats educatives presten als estudis de les llengües clàssiques en el currículum escolar, parlin de «mort», «agonia», «decadència», «pessimisme», «batalla perduda», etc.

Malauradament, la Reforma del sistema educatiu que des de fa molt de temps ha estat objecte d'estudi, de reflexió i d'experimentació, no sembla que vulgui millorar la situació actual; pot haver-hi, això sí, un bri d'esperança en el que serà el *Batxillerat d'Humanitats*. La Secció Catalana de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics ens ha comunicat les seves gestions recents prop del conseller d'Ensenyament de la Generalitat: «la presència del llatí a Catalunya sembla més assegurada que no pas al territori del MEC; es concretarà en sis crèdits d'elecció global en el batxillerat esmentat. Pel que fa al grec, hi ha una previsió d'oferta de tres crèdits optatius tipificats al primer any i tres al segon; resta, però, incerta la solució del contingut i programació dels crèdits».

Les llengües clàssiques en el camp de la investigació

Hem exposat a grans trets la situació de les llengües clàssiques en el sistema escolar des del segle passat fins als nostres dies. En arribar al moment actual, no hem pogut ni podem evitar de denunciar llur crisi, sobretot en l'ensenyament secundari, ja que un sol curs obligatori de llatí i el caràcter opcional del grec, palesen que s'han anat afeblint els objectius d'alguns plans anteriors de considerar aquestes llengües com a base cultural important i com a centre i nucli de la formació humanística. Amb raó s'ha pogut dir que la crisi de les Humanitats clàssiques és la crisi de tota la cultura humanística en general.

Ara bé, si és cert que en el camp de l'ensenyament —el secundari sobretot— les llengües clàssiques passen des de fa algun temps una situació greu, no podem silenciar, malgrat que resulti paradoxal, el desenvolupament que en el camp de la investigació científica han experimentat d'un temps ençà els estudis de les llengües clàssiques i de diversos aspectes de l'antiguitat greco-romana.

Això, potser, és poc conegut, però la realitat d'aquest desenvolupament ens la fa palesa, per exemple, la gran quantitat de bibliografia aplegada en els volums publicats per la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics i que trobem aplegada també —entre d'altres— en el magnífic repertori bibliogràfic anual del país veí, *L'Année Philologique*, que sota la direcció de Mlle. J. Erns, recull totes les publicacions que durant l'any hi ha hagut sobre la Filologia Clàssica.

Edicions, traduccions, comentaris i estudis de tota mena palesen a bastament l'esforç que s'està fent en el manteniment i renovellament dels estudis i de les humanitats clàssiques. La Fundació Bernat Metge, per exemple, segueix fidel en el seu afany iniciat l'any 1923 i ha tret ja el núm. 282 de la seva col·lecció de clàssics grecs i llatins; l'editorial Gredos continua a bon ritme la publicació de la seva Col·lecció Clàssica, i altres editorials s'apressen a publicar estudis i textos dels grans autors de l'Antiguitat. És el cas de la nova iniciativa d'Edicions de La Magrana,

que després de les publicacions de Longus, Sòfocles i Titus Livi, ens ha posat a l'abast una selecció d'Epigrames de Marcial, a cura del professor de Figueres Antoni Cobos. La publicació del Vocabulari Llatí-Català de l'editorial Columna i la del Diccionari Llatí-Català de l'Enciclopèdia Catalana són també exponent d'aquesta florida. Això, sense sortir de casa nostra.

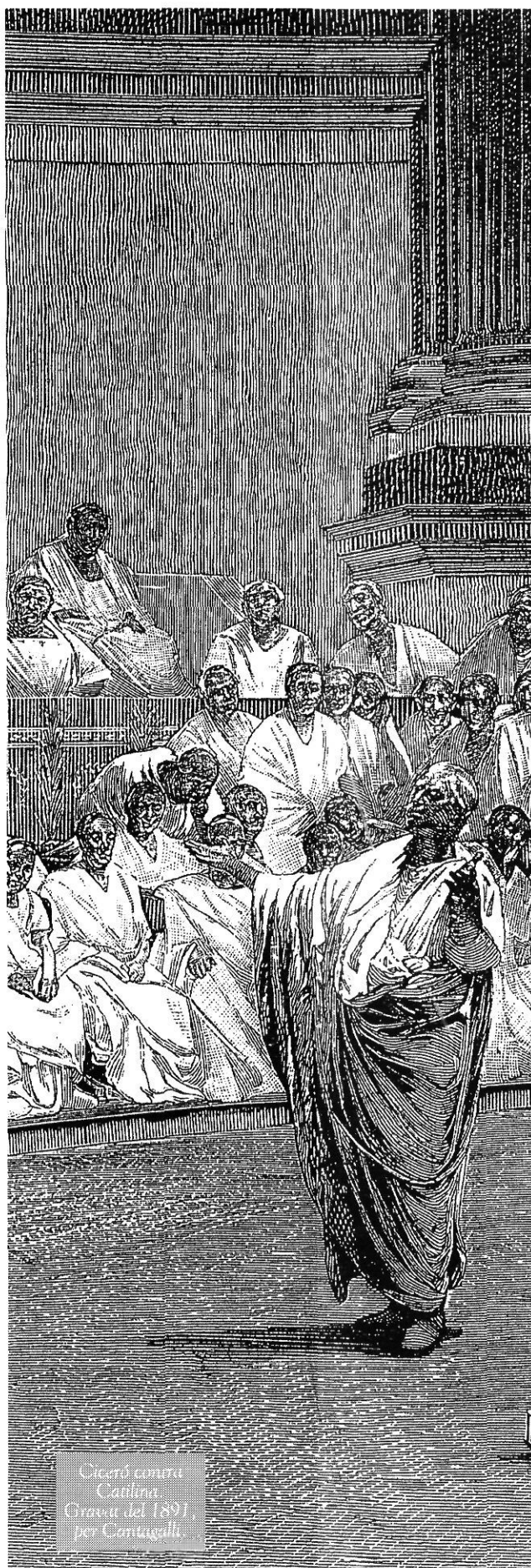
Per altra banda, a les moltes revistes que ja de temps es publiquen entorn de temes del món clàssic –*Emérita*, *Estudios clásicos*, *Cuadernos de Filología Clásica*, *Helmántica*, *Conuiuium*, *Faventia*, etc.– Cal citar com a més recents i ben a prop nostre la revista *Ítaca*, òrgan de la Societat Catalana d'Estudis Clàssics, de l'Institut d'Estudis Catalans, que, com s'assenyala en la presentació del primer número «pretén ésser un espai, nostre i obert –interdisciplinar i internacional– per als estudis clàssics» i la revista *Auriga*, una revista de divulgació i de debat del món clàssic i, com llegim en el seu núm. 0 «per donar a conèixer als estudiants i societat en general el que fou el món clàssic, com ha influït en la constitució i desenvolupament de la nostra nació i la seva vigència actual».

Hem de remarcar, finalment, la celebració periòdica de congressos i simposis i la tasca valuosa de la Societat Espanyola d'Estudis Clàssics de Madrid i les seves diverses seccions, com la Secció Catalana de Barcelona i la que s'ha constituït més recentment a Girona. Cal afegir, per altra banda, les activitats de la Societat Catalana d'Estudis Clàssics, que en el si de l'Institut d'Estudis Catalans col·labora amb el suport als clàssics greco-llatins a la recuperació i avenç cultural de Catalunya.

Dolors Condom és professora
de Filologia Llatina.

NOTES

1. Els plans d'estudis –elaborats des de Madrid fan referència a la llengua castellana; fins l'any 1901 el llatí formava assignatura amb la llengua castellana amb la denominació de *Latín y castellano* o *Gramática latina y castellana*.
2. Ed. Curial, Barcelona, 1993.
3. *Un poema èpic llatí...: l'obra de Ramon Balart*, AIEG, XXXI, Girona, 1991, pàg. 191-198.
4. Podem recordar, per exemple, la traducció llatina de l'*Atlàntida* de Verdaguer que va fer Tomàs Viñas (cf. edició poliglota de Miquel Rius, Barcelona, 1929) o la que ha fet Bárbara Pastor de Arozena de la novel·la de C. José Cela *La familia de Pascual Duarte*, Ed. Coloquio-Clásicas, Madrid, 1990. També els llibres d'*Astèrix* en llatí i altres diversos escrits.
5. Recordem que a l'edat mitjana la *prima ars* era la Gramàtica llatina.
6. *La tradición clásica*, I, Fondo de Cultura Económica, México, 1954, pàg. 30.
7. M. Utande, *Planes de Estudio de Enseñanza Media*, Madrid, 1964; F. Sanz Franco, «Las lenguas clásicas y los planes de estudio españoles», a *Revista de Estudios clásicos*, núm. 63, Madrid 1971, pàg. 235-247.
8. Vegeu A. Gil de Zárate, *De la instrucción pública en España*, Madrid, 1855, II, pàg. 38.
9. Sobre els primers professors del nostre institut, vegeu D. Condom, «Els instituts del 1841 i 1845: un document per a la història» a *Revista de Girona*, núm. 149, novembre-desembre 1991, pàg. 27-30.
10. L. Rubio (i altres), «Pedagogía de los Estudios clásicos en la Enseñanza Universitaria», a *Actas del Primer Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid, 1956, pàg. 237-238.
11. Vegeu E. Mirambell, «L'Institut de la Revolució a la Restauració» a *Rev. de Girona*, núm. 149, novembre-desembre 1991, pàg. 31-35.
12. Cf. L. Rubio..., *op. cit.*, pàg. 238.

Cicero contra
Catilina.
Gravat del 1891
per Cantagalli.